

НЕЗОВИСИМ ЖИВОТ

ОБРАЗОВАНИЕТО НА ДЕЦАТА С УВРЕЖДАНЯ – МЕЖДУ ЖЕЛАНИЕТО, ЕНТУСИАЗМА И РЕАЛНОСТТА

Още мирише на лято, но краят на отпуските приближава, задават се нови работни ангажименти, малчуганите през септември тръгват на училище. Всички родители на първокласници, а и не само, много добре познават емоциите около задаващата се нова учебна година, опасенията за това дали ще могат да набавят всичко необходимо за детето си, дали са го записали в подходящото училище, дали пък да не го запишат и на допълнителни езикови курсове? Все тревожни и важни родителски въпроси, наложени от динамичното ежедневие, в което живеем. Важни, защото от техните добри решения зависи бъдещето на малкия човек – работа, благоденствие, успехи...

На родителите на децата с увреждания по-рядко им минават подобни въпроси. Но не защото не искат децата им да получат най-доброто възможно образование – напротив, те просто не могат да стигнат до тези тревоги. Най-тревожният голям въпрос, който си задават повечето от тях, е – къде да намеря училище, в което детето ми ще може да се движи свободно с количката си, училище, в което няма стълби, в което ще има мили учители, които ще му помагат, ако се наложи. Схващате ли разликата – те се тревожат за това как изобщо да осигурят някакво образование на детето си, защото не им е предоставен избор. Децата с увреждания в България нямат избор. Всъщност изборът е или пансион – помощно или санаториално училище – или вкъщи. И в двата случая детето ще е изолирано, ще расте в някаква изкуствена и ограничаваща го действителност. И е абсолютно сигурно, че няма да получи добро образование, но не защото детето има проблем с ученето, а защото нашата учебна система не позволява то да развие максималните си възможности.

И макар че си имаме Държавна агенция за закрила на детето, а правителството разработи цяла Национална програма за децата на България, нещата по отношение на интеграцията на децата с увреждания почти не помръдват. За интегрирано образование предимно се говори – и то най-вече на форуми, които целят да ни представят зад граница като модерна и бързо демократизираща се държава. И почти нищо не се прави. Искане ми се промените в Закона за народната просвета, които обсъжда Парламентът, да опровергават тези твърдения, но май ще стане обратното. Вече е обсъждано, но все още не е прието предложението специалните учебни заведения да бъдат единствено и само краен изход, ако всички други възможности за образование на детето в обща среда са изчерпани. Няма и ясно посочени ангажименти за това по какъв начин, от кого и с какви финансови, човешки и други ресурси ще се осигурят специалните нужди на децата. Като че ли законотворците не смеят (или не могат) да нарушат традицията да правят важни закони с пожелателен характер.

Слава Богу, има ентузиаста, извън парламентарната зала разбира се, които правят реални неща за интеграцията на децата с увреждания. Те търсят средства, адаптират сгради, обучават екипи, променят нагласи, мисионерстват. И се получава – въпреки негостоприемното ни общество, въпреки системата, въпреки политическата неангажираност. Благодарение на тях се крепи крехката надежда за нашите деца.

Валентина **Воденичарова**

ТЕМА НА БРОЯ

образованието на децата
с увреждания – пожелание или ангажимент

Здравейте приятели от Консултантския център към ЦНЖ,

Случайно ми попадна сборникът „Как и къде“, издаден от Центъра за независим живот. От тази книжка научих за правата си като човек с увреждане.

От 20 години съм пенсионер по болест. Загубих работата си и преди време потърсих услугите на Консултантския център. Бях посрещнат с разбиране от социалните работници, които се заеха сериозно с моя случай и до един месец, чрез Бюрата по труда „Искър“ и „Сердика“, започнах работа. В Консултантския център се запознах с трудово-професионалния консултант Рени Узунова. Тя ми даде идея как да направя живота на семейството си по-поносим. С много труд и лишения регистрирах фирма – ЕТ „ГЕА“ – търговски обект за кафе и закуски. В критичния момент преди пускането на обекта, отново потърсих услугите на Консултантския център. Жени ме свърза със социалния работник Мария Яръмова, която ме изслуша внимателно и ми даде кураж, че всичко което съм направил дотук е добре. Самочувствието, което бях загубил, започна да се възвръща. Включих се в Бизнес обучението, водено от Деян Дойков. Бях много впечатлен от първата лекция. Деян не се отнася към нас като хора с увреждания, а като с нормални хора. Неговото мнение, изказано пред участниците в обучението беше, че хората с увреждания могат пълноценно да изявяват своите професионални и творчески способности в условията на преход, за да заживеят по-добре. Деян ме накара да мисля нестандартно. Разбрах, че съм поел по правилен път. Хвърлих всичките си сили по довършване на обекта. Наложих се да продам инвалидния си автомобил, пианото, но и средствата от продажбите бяха недостатъчни. С много лишения плащах таксите.

На 29 май 2002 г. получих удостоверение за регистрация на търговския обект и започнах своя бизнес. Животът ми се промени коренно – стана много забързан и изнервен. Наложих ми се да мисля за

много проблеми и да върша едновременно много неща. Всекидневните ми грижи от ден на ден се увеличаваха, наложи се да планирам своя бизнес и да сложа в ред нещата във фирмата. От разясненията на Деян Дойков разбрах, че малкият бизнес ми предоставя много възможности.

Проучих пазара в квартала, цените на предлаганите от мен продукти, хората които ги купуват и направих преценка какво ще ми бъде полезно в бизнеса. Започнах с малка сума пари. Направих план за месеца, влагах целия оборот отново в обръщение. При обслужването на клиентите получавах информация за това какво искат да се продава, в какъв обем, на какви цени. Така ми дойде идеята да сключа договор с дистрибутори на вестници. По този начин привлякох нови клиенти, а оборотът се увеличи няколко пъти. Наложих се и промяна на месечния план, направих прогноза за работата си и за следващия месец. Така достигнах до идеята за маркетингова стратегия и план за действие, които вече реализирам. Започнах да обслужвам клиенти и на място. Разбрах значението на имиджа на търговеца.

Осъзнах, че навлизам в бизнеса без подготовка и опит в областта на фирменото счетоводство. От обучението ми стана ясно, че не мога сам да направя изчерпателен бизнес план.

Предстои ми да изтегля първия си кредит – пак благодарение на хората от Консултантския център, които ми помогнаха с информация и съвети.

Благодаря на всички за труда, който положиха за организирането на това обучение, за подкрепата и информацията, която получих. Благодаря за вашата любов към нас, хората с увреждания, за това, че можем да изявим професионалните и творческите си способности, да заживеем пълноценно.

Сега обмислям идеята, подхвърлена ми от координатора на обучителната програма Офелия Кънева и преподавателя Деян Дойков – учредяване на социално предприятие. Вярвам, че ще ми помогнете за реализирането и на тази идея.

С почит: **Здравко Кръстев Гелев**
гр. София, ул. „Рояк“ №18

Под това мото на 25 юли 2002 г. в зала №6 на столичния хотел „Радисън“, се проведе национална работна среща по проекта **„Промяната е неизбежна, прогресът е въпрос на избор! Нормативна рамка за равнопоставеност и равни възможности за хората с увреждания в България“**. Тя бе организирана от Център за независим живот – София и съфинансирана от Европейския съюз по програмата ФАР-АКСЕС. За участие бяха поканени представители на институции, неправителствени организации, депутати и висши държавни чиновници. За пореден път обаче, институциите демонстрираха липса на интерес към проблематиката, с малки изключения.

Нашата идея беше да се получи дискусия около основните аспекти на увреждането, обхващайки всички сфери на общественото

нова уредба и предоставихме форум за конкретни предложения по нея.

Позиция

Попитах нашия юридически консултант **Камен Кастакиев** дали се забелязва промяна в поведението на институциите към проблематиката на хората с увреждания. Ето какво сподели той:

– Да, но за съжаление тя е по-скоро негативна, отколкото положителна. Пример за това е и днешното непристъпие на институциите (тези, които присъстваха дойдоха за малко, по-скоро само за да отчетат присъствие и си тръгнаха след първите 10 минути). Друга част от представителите им дойдоха, но не се включиха и си тръгнаха също рано, което отново показва липса на интерес. Сякаш бяха дошли на проучвателна мисия, а не на работна среща, защото те пък имат политическа поръчка да изменят сега

действащия закон, но го правят по традиционния начин – кабинетно. Това ме притеснява, защото през цялото време си говорим, че самите институции правят нещо, че работят по някакви национални стратегии, национални приоритети, търсят мнението на гражданското общество, а когато реално се предоставя такава възможност за дебат, каквато е днешната среща, те не изпращат представители, или ако дойдат, са неактивни. Искам да кажа и едно мое становище – в тази ситуация, за съжаление, проектът на закон, който ще бъде изработен, няма да бъде широко, а тясно консултиран, защото политическите интереси на институциите си останаха тайна за публиката.

*Страницата подготви
Дияна-Петя Делчева.*

политическия живот и пълноценното участие на човека с увреждане в тях. Изключително важно за нас беше да разберем по какъв начин реагират институциите и има ли промяна в комуникацията с тях.

Срещата...

Целта на срещата бе да се представи всичко свършено по проекта до сега, да се обсъдят принципите на законотворчеството в областта на уврежданията и да се изготвят конкретни предложения за законопроекта.

Български експерти споделиха своя опит от посещения в други държави, с акцент върху правата на хората с увреждания; запознахме участниците с направеното до момента и с натрупаните информационни ресурси, обсъждахме рамката на новата зако-

ОБРАЗОВАНИЕТО НА ДЕЦАТА С УВРЕЖДАНИЯ – ПОЖЕЛАНИЕ ИЛИ АНГАЖИМЕНТ

Капка Панайотова

Заедно от малки

Конвенция на ООН за правата на детето, Декларация от Саламанка, Конституция на Република България, Закон за народната просвета на Република България – все мъдри документи с правила за живеене, които провъзгласяват общочовешки ценности и права. Едно от тях е правото на образование, правото на всяко дете да бъде образовано качествено и заедно със своите връстници, правото на всяко дете да расте и се развива в семейна или близка до семейната среда...

На фона на тези човеколюбиви декларации, картината у нас е тъжна. Не си заслужава да я пресъздаваме отново и отново – за мнозина това занимание се оказва добър поминък. Но си заслужава да се работи за нова картина... Представи си, уважаеми читателю, малката Ида (все още обичам героите на Андерсен), която говори бавно, но задава умни въпроси; седи в инвалидна количка и се усмихва на всеки срещнат, а някое другарче от класа бута количката ѝ; малка групичка палавници си шушукат по адрес на Ида, тя ги чува и вместо да се разплаче проговаря на другарчето си: „И те ще ми станат приятелчета, ще видиш“.

Това не е сюжет от приказка на Ханс Кристиян Андерсен. **ТОВА Е ВЪЗМОЖНАТА РЕАЛНОСТ, АКО ИСКАМЕ ТЯ ДА НАСТЪПИ.** Няма да казвам, че зависи само от нас, хората. Няма да го кажа, не защото не е вярно, а защото се изтърка фразата преди да сме я доказали. Мога само да ви предложа няколко изпълними неща, за да пробваме дали ще успеем да съберем малчуганите **ЗАЕДНО ОТ МАЛКИ.**

Към директорите на училищата и учителите в тях

Деца с специфични образователни потребности (така щадящо са наречени в новия Закон за народната просвета) са симпатични малки хора, чиито възможности и таланти никой не познава, докато не се заинтересува от тях. Те могат да научават, да пресъздават казано, видяно и чуто, мо-

гат да изкарват високи оценки, да „играят“ физическо и да учат другите деца на... истините от живота. От тази учебна година обучението им в масовите училища ще стане **задължително** (пак според поправения Закон за народната просвета), но държавата ще започне да осигурява тяхното включване от по-следващата учебна година. Министерството се оправда с бюджета си, с липсата на държавни образователни изисквания, с липсата на подготвени кадри. Междувременно, в рамките на шест месеца след обнародване на Закона, трябва да бъде изработена Наредба за интегрирано образование на децата със специфични образователни потребности, както и национален План за действие, който да гарантира прехода от преобладаващо специализирано образование към различни интегрирани форми.

Не бих искала учителите и уважаваната институция училище да бъдат подценявани – те могат да се справят със специалните деца, които са изключително изобретателни, чувствителни, умни и предизвикателни, искат да знаят и да научават, те са много прилежни и често по-амбициозни от връстниците си, които могат да ритат топка и да си играят на топчета. Може би научаването им отнема просто малко повече време или пък изисква малко повече търпение от страна на преподавателя.

Към помощните училища и дневните центрове

Вие, уважаеми хора, които се грижите за децата с любов и топлина, можете да продължите да правите това, но там, където растат и връстниците на вашите възпитаници. Вие знаете как да помогнете на едно дете да приеме по-спокойно новата среда, да преразкаже приказка или да нарисува гора с дървета. Помагайте и на колегите си от масовите училища – така помощта ви ще стане двойна и ще дава още по-добри плодове. А нали това е призванието на учителите, възпитателите, логопедите и всички други професионалисти, врекли се да работят за благото на децата.

Към родителите

От вас, уважаеми родители, зависи децата ви със специфични образователни потребности да станат образовани и интели-

генти зрели хора. От вас зависи те да преуспят в живота, когато вие остарееете и не можете да се грижите вече за тях. Настоявайте да приемат и обучават децата ви в кварталното училище заедно с другите деца. И не вярвайте, ако някой ви каже, че детето ви е необучаемо – **необучаеми деца няма**. Само възрастните могат да бъдат такива.

Сега на ваша страна е законът. Чл. 21 и чл. 27 **задължават** (ал. 2) масовите детски градини и училища да създават условия за „включване“ на деца със специфични образователни потребности и/или хронични заболявания. Училищата могат да ви откажат, защото още не са създали условия, но вие нямате право да се отказвате – децата ви не могат да ги чакат, докато те създадат условия – незнайно кога. Пречка могат да бъдат стъпалата на училищното стълбище, но тя е преодолима. Пречка може да бъде нетърпението на учителите да преподават бързо и да жънат „успехи“ в кратки срокове – стар, добре познат почин, който работа не върши. И това е преодолимо – говорете с тях, настоявайте да се съобразяват с уникалните възможности на вашето дете. В краен случай се обърнете към детски специалисти – психолози, логопеди, социални работници. Те също могат да ви помогнат със съвет, съвместно действие или други средства, за да решите проблема.

И накрая, към държавните служители, които са загрижени за безработните учители

Вие, уважаеми дами и господа, също има с какво да помогнете на децата със специфични образователни потребности. Когато проектирате активни мерки за заетост на съкратени учители от системата на масовото образование, помислете за това колко полезни могат да са те в самото училище – там могат да помагат на децата със специфични образователни потребности и да продължат да упражняват професията си, а не да се превръщат в болногледачи по домовете им. Схемата може да бъде проста: общините, които отговарят за училищата, получават като работодатели средствата за работна заплата на учителите-придружители, а те си вървят не с училището, а с детето, което има особени нужди.

И ми се струва, че това е началото на пътя, по който са тръгнали отдавна страните с традиции в интегрираното образование, с традиции в спазването на всяко човеш-

ко право. Това е начинът да се доближим до онези култури, в които човекът с неговата уникалност е ценност... В нашата история има едни периоди, които специалистите определят като закъсняло Възраждане, закъсняло културно-икономическо развитие и прочие все закъснели работи. След това се оказва, че „ускорено“ трябва да догонваме някого или нещо. Нека не преповтаряме историята – времето все пак не е същото. Още повече че сега имаме шанса да избегнем иронията на тези повторения. Всъщност зависи от нас.

Капка Панайотова

По предложение на Обществения съвет по достъпност и интеграция, където сериозно участие има и Център за независим живот – София, до началото на предстоящата учебна година в гр. София ще бъдат адаптирани за достъпност за деца с увреждания пет средни училища. Това са: **28 СОУ** „Алеко Константинов“ – тел: 22 24 18, 22 25 18; **73 СОУ** „Владислав Граматик“ – тел: 599 410, 599 510; **32 СОУ** „Климент Охридски“ – тел: 987 43 58; **91 НЕГ** „Проф. Константин Гьльбов“ – тел: 987 53 05, 987 24 89 и **55 СОУ** „Петко Каравелов“ – тел: 756 059, 771 297.

Център за независим живот – София и Дневен център „Благовещение“ на Каритас – София вече работят по съвместна програма за интегрирано образование на деца с увреждания.

В Дневен център „Благовещение“ ще можете да получите:

- информация за законовата уредба, осигуряваща интегрирано образование на децата с увреждания;
- информация за достъпните за деца с увреждания средни общообразователни училища на територията на гр. София;
- консултации на деца и родители.

След втори септември можете да търсите информация от Нели Дянкова, която ще ви очаква в ДЦ „Благовещение“ всеки вторник и четвъртък от 9.00 до 17.00 ч. Адресът на Центъра е: кв. „Гоце Делчев“ (бивш ж.к. „Емил Марков“), ул. „Деян Белишки“ №44, тел: 958 14 82

БЪЛГАРИЯ БЕЗ БАРИЕРИ

Миролюбка Бацарова

От няколко години Център за независим живот – София упорито полага усилия за изграждане на достъпна околна среда за хората с различни увреждания. В началото ни се налагаше да обясняваме на всички (на специалисти, хора с увреждания, институции, изобщо на цялото общество) що е то достъпност, кой се ползва от нея и каква е ползата за цялото общество. С много усилия успяхме да постигнем някои успехи, например в установяване на добри контакти с местната и централна власт, което ни помогна да въведем изисквания за достъпност на обектите в законата и подзаконвата нормативна уредба. Това е много важно за България. За да го изпълняват проектантите и строителите, то трябва да бъде законово изискване, но и тогава не е много сигурно, че стриктно ще се изпълнява. Понякога ни се налагаше да реагираме доста бурно, за да ни чуят и най-вече да ни разберат. Това, което сме направили досега по достъпността, аз оценявам като положено начало. Работата трябва да продължава още по-упорито и неотклонно.

С цел да увеличим постигнатото в областта на изграждане на достъпна среда, разработихме проект „България без ба-

риери“, който Фондация „Отворено общество“ прие и финансира за изпълнение в продължение на 14 месеца. Битката ще бъде за достъпност в цялата страна. Ще положим усилия да се приеме Наредба за изграждане на достъпна среда в България, а не само в София. Предстои ни да работим усилено за обучение по достъпност на хората с увреждания, за да повишим компетентността и чувствителността им към проблемите на жизнената среда. Ще продължим работата си с местната и централна власт. Ще се постараете важни обществени сгради да бъдат адаптирани към нуждите на хората с различни увреждания. Ще продължим текущото консултиране при проектиране и изграждане на достъпни обекти.

Работим с ентузиазъм и желание, защото сме убедени, че помагаме за реализиране на основни човешки права на голяма група хора: деца с увреждания – за да могат да учат в масови училища заедно със своите връстници, на възрастни хора с известни дефицити – за да могат да работят в обща среда, да могат да се придвижват по-лесно с обществения транспорт и т. н. Убедени сме, че с помощта на многобройните си съмишленици и приятели ще успеем да направим още една крачка към желаната цел и дано тази крачка е по-голяма.

Миролюбка Бацарова

ОЩЕ ЕДИН ГРАД СЕ БОРИ ЗА РАВНОПРАВИЕ НА ДЕЦАТА СИ

ВЪПРЕКИ „ГРИЖАТА“ НА ДЪРЖАВАТА ЕНТУСИАСТИТЕ НЕ СА НА ИЗЧЕЗВАНЕ

Според географите той е център на България, а според други – на Земята, Вселената и всичко останало. Известен е с паметника в реката и с „Космос“-а на земята, с котките с отрязани опашки и с най-голямата гъстота на зевзеци на квадратен метър. Досещате се, че става въпрос за Габрово. Градът с бурно индустриално минало и просветителски традиции, днес няма много поводи за гордост. Ето защо, новината за инициативата на родителите от сдружение „Грижи за деца с двигателни проблеми“ и техни съмишленици, решени да интегрират седем деца с увреждания в една от местните детски градини, долетя като бял гълъб на „Гургулят“ 2.

*Поводът за пътуването ми до града на хумора и сатирата, бе отбелязването на първата половин година от началото на експеримента. Експеримент, защото първоначално финансирането е осигурено само за шест месеца по проект на сдружението. След успешното начало, общината решава да поеме издръжката на групичката деца. Новото предизвикателство сега е растящият брой родители на деца с увреждания, желаещи да ползват услугите на детската градина. А ето какво разказва за началото **Светла Григорова**, председател на сдружението:*

Целодневна детска градина „Първи юни“

Да създадем сдружение „Грижи за деца с двигателни проблеми“ за нас, родители на деца с увреждания, се оказа нелека задача. Имахме желание, но не бяхме уверени, че ще се получи. Пръв ни подкрепи

директорът на Дома за медико-социални грижи за деца – Габрово, д-р Николина Генева. А след това дойдоха и сериозните ангажименти, които ни правеха и по-уверени в това, с което се бяхме заели – да дадем на децата си всичко, което е нужно, за да растат и се развиват пълноценно, заедно със своите връстници без увреждания, за

да имат равен старт в живота. Първият проект, който реализирахме с успех, беше „Създаване на дневен център за рехабилитация на деца с церебрална парализа“. Това бе първата и най-трудна крачка за нас – видяхме, че можем. Скоро след това решихме, че само рехабилитация не стига за пълноценното развитие на децата и тръгнахме да реализираме друга наша идея – за тяхната социална интеграция. В началото бяха въпросите, чиито предполагаеми негативни отговори ни плашеха – как ще бъдат приети нашите деца от своите връстници без увреждания, ще им се присмиват ли или ще бъдат безразлични? Ще ги обичат ли? А как ще ги приемат възрастните, които не знаят почти нищо за живота и проблемите на децата с увреждания и техните семейства – все въпроси, които се страхувахме да зададем гласно.

Сега съм щастлива, че опитахме. Децата бяха приети с много любов и човешка топлина. С голяма готовност и разбиране, директорът на Целодневна детска градина „Първи юни“ – Дочо Дочев, пое инициативата за създаване на специална паралелка за деца с увреждания, които да се обучават там, заедно с децата без увреждания. Подбрахме екип от специалисти, който да работи допълнително с децата. Мисля, че този модел на интегрирано обучение дава възможност за развитие не само на децата с увреждания, но пома-

га и на останалите деца в детската градина да се учат на разбиране и милосърдие. От друга страна, родителите имат възможност да се развиват професионално и да подпомагат финансово семействата си (не е тайна, че в семействата на деца с увреждания харчовете са по-големи).

Радостта в очите на децата ни и желанието, с което посещават детската градина,

ни стимулира да вървим нататък и да осъществяваме нови идеи. Целта ни е да развием максимално възможностите на нашите деца, за да могат наистина да се включат пълноценно в живота на обществото ни. Надеждата, че ще успеем, ни дава сили да продължим. Защото макар и по-различни от другите деца, за нас те са най-обичаните и най-прекрасни деца на света.

Дочо Дочев

ДОЧО ДОЧЕВ е завършил обща педагогика, бил е заместник-директор в училище и педагогически съветник. Вече трета година е директор на Целодневна детска градина "Първи юни" в Габрово.

– Защо се захванате с идеята да направите специализирана паралелка за деца с увреждания в масова детска градина?

– Ами винаги съм имал слабост към нетрадиционните неща, а когато те се окажат и полезни, рядко някой може да ме спре да ги направя. Така и с тази идея, която възникна в края на 2000 година, посредством контактите ми с председателката на организацията за деца с двигателни нарушения. Те имаха разработен про-

ект и търсеха хора за съвместни прояви на деца с и без увреждания. Отзовах се веднага – наистина исках да бъда полезен за децата. След това започна работата – първо трябваше да убедя 20-те души, работещи в детската градина, че е възможно да реализираме тази идея. Следващата стъпка беше да разбера какво мислят родителите на децата без увреждания, които за щастие приеха много добре идеята. Изключително съм доволен, че се получи сработване между масовите групи и специализираната група. Особено големите момичета много обичат да си играят с децата от специализираната група, да се разхождат с децата с инвалидни колички.

– От педагогическа гледна точка това плюс ли е или минус – за децата с и без увреждания?

– Не могат взаимоотношенията да се

поляризират. Мисля, че е взаимно полезно – виждам радостта от общуването и у едните, и у другите. Голяма част от децата с увреждания живеят в тясно ограничен семеен кръг, а в групата децата общуват с връстниците си и непрекъснато разширяват кръга от познания. Това безспорно е много полезно.

– Как започнахте?

– През декември 2000 година направихме първата среща с родителите от сдружението, на която обсъдихме очакванията им към мен и персонала на детската градина. След това трябваше да убедя общината, че това е абсолютно необходимо – Габрово беше от малкото градове, в които нямаше институционална форма за работа по интеграцията на деца с увреждания.

– А тези деца къде са се обучавали до този момент?

– Единствената възможност беше в медико-социалните домове, но децата не можеха да карат там дълго, това беше временна мярка. Г-жа Георгиева и г-жа Цанева от отдел „Образование“ на общината, застанаха плътно до мен – и то в ситуация, в която се говореше за съкращения. През май миналата година Общинският съвет взе решение за разкриване на специализирана паралелка на издръжка на общината. Това ни развърза ръцете за следващия етап от работата – започнахме проучване на опита в тази област – в Русе, Стара Загора, София, Варна. След това подбрахме персонала – специален педагог, логопед, рехабилитатор, помощник възпитател и на 14 януари 2002 г. посрещнахме първите деца.

– Какво почерпихте от българския опит в тази сфера?

– Изключително съм благодарен на Катя Георгиева от Варна, която ни помогна при изготвянето на длъжностните характеристики, от Русе почерпихме методически опит и

разбрахме, че има комисии за настаняването на децата. Това се оказва голямо ходене по мъките. Парадоксът е, че аз като директор на детска градина трябва да назнача т. нар. диагностичен екип – комисия от четирима лекари, които да определят възможностите на детето. Добре, че ми помогна директорката на Дневния детски център. Е, подбрахме ги, спазихме това нормативно изискване, но то е лудост. Ето, дойде една майка с детето си, която искаше да го запише в нашата детска градина, с очакване да започне да идва от утре например. И беше основателно разочарована, че първо трябва да мине през комисия в Детския център, а после и тук, през нашата комисия – което при добро стечение на обстоятелствата си е един месец ходене по мъките. И всичко това, за да може детето да бъде легитимно настанено тук с протокол, с диагноза, с предписание от всички какво може да прави, какви са му възможностите.

– Може ли тази система да се облекчи по някакъв начин?

– Мисля, че педиатрите биха могли директно да контактуват с нас, понеже всички лекари в нашата комисия четат дума по дума какво е записано в протокола на РЕЛК и се съобразяват с него.

– Казахте, че сте правили ремонт. Какво се наложи да променят?

– От опита на колегите от Варна и Русе разбрахме, че задължително трябва да направим така, че в сградата видимостта да я има от всяка една точка. Имам предвид, че в класическата детска градина отпред се намира занималнята, отзад е спалнята и когато учителят е отпред, няма как да вижда какво става в спалните помещения. Предстоят още ремонти – затова разчитаме много на нашите приятели от Испания и Америка. Задължително трябва да направим вътрешно преустройство на сградата, за да бъде удобно за децата с колички. Трябва да направим тоалетна и мивка с необходимите съоръжения и да набавим рехабилитационни уреди. Имаме идея да направим и културен салон – децата имат невероятен афинитет към музиката. Но това не е по силите само на общината и затова проведохме сериозен разговор как да търсим допълнителни средства и чрез неправителствения сектор.

– В Габрово сте нещо като прецедент, защо този начин на работа с децата

(имам предвид интегрираното образование като цяло), толкова бавно навлиза у нас. Свързано е с повече пари или има и нещо друго?

– Преди всичко е свързано със съзнанието. Досега без да искаме и съзнателно стимулирахме сегрегираното образование. Помощните училища са типичен пример за сегрегирано образование. В тези интернати децата се изолират, не се оценяват индивидуално, дори още по-лошо – там се смесват деца с двигателни и с интелектуални увреждания.

– Какво още ви е нужно, за да станат нещата както трябва!?

– Приветствам Наредбата за интегрирано обучение на децата с увреждания на МОН – това означава, че и на по-общо политическо ниво се мисли в тази посока. Но аз ще бъда доволен, ако поне едно дете с увреждане от нашата детска градина бъде прието в първи клас в масовото училище. Знаете ли, наскоро един наш германски гост каза нещо, което ми направи голямо впечатление – „нека децата са заедно в детските градини, защото ще продължат заедно в училище и най-важното – в живота ще бъдат заедно“. Тоест това е възможност да възпитаваме и едните и другите на нови отношения, тези деца ще променят нагласите. Но за да има интегрирано образование у нас, са нужни огромни усилия – това не е по силите на едно училище, на една детска градина, на една паралелка. Това е идея, която трябва да се реализира в национален мащаб, да бъде национална политика.

*Страниците подготви
Станислав Станчев.*

P.S. – Уважаеми читателю, габровският пример е показателен за това, как нещата се случват, въпреки голямата държава. Той е показателен и за друго – как голямата държава се опитва да пречи, а покрай това харчи огромни пари – безбройно количество доктори получават заплати, за да усложнят интеграцията на децата. А колко по-смислено би било да се наемат социални работници, за да улесняват живота и на децата, и на родителите. А докторите да лекуват болните.

Това можем и трябва да го спрем. Колкото по-скоро, толкова по-добре за децата ни, за нас, а и за държавата.

(НЖ)

МОГА ДА ПАЗЯ РАВНОВЕСИЕ, ДА БЪДА МОБИЛЕН, ДА СЕ СПРАВЯ САМ...

С това се поздравиха участниците в първото по рода си обучение по мобилност в България, когато то приключи. За началото, тревогите, перипетиите, увереността, че се случва нещо важно за чисто физическата свобода на хората, които се включиха в този експеримент и бъдещето, разказва координаторът на Обучителната програма в КОШЕРА Офелия Кънева.

Начало на началата

Идеята за това обучение всъщност има няколко начала. Основата беше до болка познатите бариери, които поставя архитектурната среда за нашите клиенти с инвалидни колички. Тоест, ако един човек, придвижващ се с инвалидна количка, желае да се разходи или да отиде на работа, или просто да свърши нещо в движение, той не може да го направи без придружител, което го прави изключително зависим. Реално той може да си се справя с количката в дома си, а не може да прави същите неща с нея навън. Това ме подтикна да помисля какво може да се направи – дали ако се намерят по-маневрени колички проблемът ще е по-малък?

Започнах да проучвам какви производители на колички има в страната – оказа се, че има и частни и държавни фирми, като най-голямата е държавният завод в Пловдив. Говорих с няколко управители за това дали имат някакви други колички, с които хората да се движат по-самостоятелно, поинтересувах се дали те като произвеждат колички, правят някакви обучения, за да се използва пълният им капацитет. Уви, нямаше нищо такова. А направих това проучва-

не, защото тук имаше едно представяне на колеги от организацията „Мотивейшън“ – Румъния, които показаха чудеса на инвалидна количка. Те танцуваха, изкачваха стълби, бордюри, показаха как се спускат по склонове и т.н. – нещо, което за много от нашите клиенти беше нереално. Разпитах ги дали те не могат да направят нещо тук, в България, да проведат някакво обучение, но се оказа, че обученията, които правят, ги правят само с количките, които те произвеждат. А нашите хора не могат да си позволят да си закупят тези колички – тоест това пак не беше решение. На нас ни трябваше нещо, което да направим тук, в нашите си условия и с количките, които хората имаха.

Няма нищо случайно

В цялото това лутане съвсем случайно се появи Камелия Константинова, преподавател в Спортната академия, която впоследствие стана водещ на обучението. Тя дойде да ни представи един инструктор по източни бойни изкуства, който имаше прекрасната идея да организира курс по самоотбрана като разработи специална програма по самоотбрана за хора с увреждания, съобразена с индивидуалните възможности

на човека. И от дума на дума за това какво е нужно да умеят хората по тази програма, аз споделих притеснението си, че те не могат да се движат сами по улиците, да се справят със стълбите и тротоарите и тогава Камелия каза – „ами аз мога да ги науча, точно това съм учила в Белгия“. Беше невероятен късмет – а аз преобърнах цяла България, за да открия такъв човек. В рамките на една седмица направихме програмата – каква да е продължителността на обучението, какво да бъде натоварването... и всъщност това беше началото на „Мобилност“.

Бях изключително доволна – това беше почти едногодишна работа, която се увенчаваше с успех. Не знам защо до момента никой не се беше сетил да предложи подобно обучение. Имаш обаче голямо притеснение, защото това беше едно от обучението, което не организирахме по заявен клиентски интерес. Решихме да го предложим на хората, защото счехме, че наистина е важно, а вероятно нямаше такива заявки, защото до момента никой не е правил подобно нещо в България, хората нямаша представа, че може да има такова нещо. Междувременно поради тази причина решихме да не го разгласяваме нашироко – обадихме се на 19 човека и им разказахме за тази наша идея. Трябваше да изпробваме програмата, да видим доколко е добра. Имаше хора, които веднага откликнаха, имаше и такива, които се страхуваха, че няма да се справят. Не можеха да си представят как така ще паднат от количката без да се ударят. На първата среща обаче бяха като войници, тръгнаха на

война и решени да победят. Въобще не знаеха какво ги очаква, но бяха решили да приемат предизвикателството.

Бъдещето

Сега, след края на това първо обучение, ги помолихме да споделят как си представят програмата, по която да тренират. Така ще можем да им бъдем максимално полезни, да бъдем максимално близо до техните желания. В тази връзка съм си дала срок до средата на септември да използвам всички възможности, за да намеря и други инструктори, да опознаем и други методики на работа, за да разширим програмата. Много ми се иска част от хората, които участват в обучението, да могат да се включат и като помощник треньори в началото, а по-късно, ако придобият необходимите умения, самите те да бъдат инструктори. Освен това разширяването на методиката, на самата програма ще ни позволи да бъдем още по-ефективни. Това обучение беше експериментално, но хората бяха силно мотивирани да придобият умения да се справят сами с архитектурните бариери.

В бъдеще ще се опитаме да доусъвършенстваме програмата, като у допълним с нови елементи, които да отговарят на индивидуалните потребности на участниците, да повишават качеството и ефективността на работата.

Аз лично изпитвам огромна гордост, че направихме това нещо в България, което се смяташе за невъзможно. А не е толкова сложно, наистина не знам защо досега никой не го е направил.

СПОРТ ЗА ХОРА С УВРЕЖДАНЯ

Фабиен в компанията на Камелия

възможности. Сега тя е студентка в белгийски университет, където се обучава по програмата „Спорт за хора с увреждания“.

– Защо избра да се обучава по програмата „Адаптивна физическа активност“ (спорт сред хората с увреждане)?

– Това беше моята първа идея след като се записах във факултета за учители по физическо възпитание. Преди това мой приятел се обучаваше по същата програма. Бях впечатлена и от работата на физиотерапевтите, но тъй като не ме приеха в тази специалност, се записах за обучение по програмата Адаптивна физическа активност – което не е далеч от тази област... И сега, когато познавам програмата в детайли, не съжалявам. Дори не намирам за толкова атрактивна работата на терапевтите, колкото тази, която имам сега! Моята специалност ми дава възможност да спортувам и чрез спорта да създавам контакти с хората, имащи увреждане.

– Къде за първи път видя хора с увреждания да спортуват?

– Не си спомням. Мисля, че в университета.

– Какъв е любимият ти спорт, който практикуваш заедно с приятелите ти, които имат някакво увреждане?

– Обичам да сме заедно по време на тренировките за подобряване на двигателната им кондиция. Смятам, че тенисът за хора с инвалидни колички е много атрактивен, но на мен ми е труден за практикуване. Харесвам и баскетбол за колички – май ми станаха доста любимите спортове...

– Кое качество харесваш у хората и по-специално у хората с увреждане?

– Първо, не дежа хората! Второ, какво значи отделно качество у хората с увреждания – те не са някаква специална раса – харесвам тези, които не се притесняват от увреждането си и го приемат, макар да не е лесно.

– Ако можеше да смениш или да избегнеш нещо друго, какво би предпочела да учиш?

– Ваууу! Медицина, психология, компютри, езици – испански например...

– Какво ще правиш, когато завършиш магистърската си степен по програмата „Адаптивна физическа активност“?

– Веднага ще потърся работа. Но важно е да сложа в ред и собствения си живот! Бих искала да създам семейство!

– Какво би пожелала на читателите на бюлетина „Независим живот“?

– Интересно име! Харесва ми! ... Има много колорит и красота в него... Оставете си независими като цветовете на дъгата и същевременно бъдете единни... УСПЕХ!

От Белгия, специално за читателите на бюлетина „Независим живот“, с Фабиен разговаря Камелия Константинова.

В предишния брой ви представихме законите практики по отношение на хората с увреждания в Швеция. Продължаваме темата, с желание да ви запознаем с практиките и в останалите европейски страни, в които идеите на независимия живот на хората с увреждания непрекъснато се доразвиват и се стремят към подобряване на взаимодействието между хората, институциите и закона.

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ

Закон за трудовата заетост на лица с увреждания от 1944 г.

Този закон гарантира квота от 3% работници с увреждания за работодатели с над 20 наети лица. На практика обаче едва една трета от работодателите са изпълнявали изискванията за квотата.

Закон срещу дискриминацията на лица с увреждания от 1996 г. и Кодекс на практиките за работодатели

Законът отменя квотата, но обхваща работодателите с над 15 наети лица. От 2004 г. това изискване ще важи за целия бизнес без изключение.

Законът срещу дискриминацията на лица с увреждания дава нови права за достъп до стоки и услуги за хората с увреждания. **Доставчикът на услуги няма право да откаже на лице с увреждане (поради наличието на увреждане) предоставянето на услуга, която се предлага на останалите хора.**

Законът за лицата с увреждания от 1986 г. постановява, че **всяко лице с увреждане може да изиска да му бъде направена оценка, при което местните власти са длъжни да откликнат и да предоставят нужните услуги.**

Комисия по правата на лицата с увреждания

Създадена е със специален закон и започва да функционира през 2000 г. Тя е независим орган и не служи на Короната. В нея работят около 150 души. Комисарите се назначават от държавния секретар и са между 10 и 15 души, като повече от половината трябва да са хора с увреждания.

Функциите на Комисията са да помага на лицата с увреждания да защитават правата си, да осигурява юридически съвети и да предоставя, когато е необходимо, съвет и информация по Закона срещу дискриминацията на лицата с увреждания, да подготвя и преразглежда различните Кодекси на практиките, да организира т.нар. независимо помирение, да предприема разследвания, да извършва проучвания и да информира политиките как работят създадените от тях закони.

Закон за стандарта на грижите от 2000 г.

Създава се **Генерален съвет за социални грижи**, който да е защитник на стандартите на работната сила пред социалните служби и има за

цел увеличаване защитата на потребителите на услуги, доставчиците на услуги и обществото като цяло.

Оценка и дефиниция на уврежданията

Няма единна дефиниция – различните закони дават различни определения и регламентират различни процедури.

Оценка на нуждата от подпомагане на общинско ниво се прави в рамките на три закона и нейната цел е **да се формулира „пакет“ от услуги, които да посрещнат индивидуалните специфични нужди на дадено лице.** Единен процес за оценка на възрастни предстои да бъде приет през юни 2002 г. Намерението е новата система да избегне дублирането на дейностите на отделните ведомства. За тази цел през 2001 г. правителството е изготвило проектонасоки. Ключов елемент в тях е изискването да бъдат създадени съвети, които:

- да гарантират обективност при оценката на нуждите;
- да постигнат по-голяма независимост във всеки един етап от този процес;
- да съдействат за изграждането на единно разбиране за оценката на риска, като изходна база за вземането на решения, касаещи услугите.

Съществува оценка на специалните образователни нужди съгласно Закона за образованието от 1996 г.

Оценката има четири етапа, но процедурата е динамична и не винаги се преминават и четирите, за да се стигне до формалното определяне на специалните образователни нужди.

При оценката на нуждите от финансова помощ и облекчения дефинициите са свързани с финансовото състояние на домакинството, но се прилагат също функционални и медицински критерии.

Центрове за независим живот

Това е движение на отделни местни групи на лица с увреждания, които си оказват подкрепа за постигането на независим живот. **Независимият живот за тези групи не е име на услуга, а цел на предоставянето на услуги и подкрепа.** Подкрепата за постигането на независим живот включва лична помощ, предоставяне на информация, жилищно настаняване, достъп до образование, достъп до публични услуги, заетост, обучение, достъп до околната среда и политиката.

Създадена е и парламентарна група за лицата с увреждания (**измежду представители на всички партии**), но съдейки по законопроектите за лицата с увреждания, тази група все още не е достатъчно силна, за да се противопостави на натиска на партийната политика или за да гарантира прокарването на стройно и комплексно антидискриминационно законодателство.

(НЖ)

Следва продължение.

Има и друга реалност

(Продължение от миналия брой)

По-късно, когато излязохме за обяд по улиците на града, аз отново се удивих на очевидно обичайната за шведите гледка – хора на различна възраст, които самоуверено управляват електрическото си возило, в компанията на човек, който се движи до тях. Първата ми мисъл бе – приятел, брат, роднина. После, като се опомних къде съм, се сетих, че това бяха личните им асистенти. Те бяха навсякъде, където човекът с увреждане имаше нужда от помощта им – на работното място, в дома, в парка, на гости, в университета, на излет в гората... Шведските ни събеседници убедено твърдяха: „Това е работа като всяка друга. За нея парите идват от държавния бюджет.“ С малката, но съществена разлика, че човекът с увреждане има свободата да решава на кого, колко и за какво да плаща. Това се казва независим живот. Дали ще ползва услугите на кооперативите за личните си асистенти, ще си направи сам фирма или ще ползва съдействието на общината, зависи изцяло от волята и желанието на самия човек. Ето защо още на третия ден, след като вече бях разговаряла с много хора, с различен опит в това отношение, в главата ми цареше тотално объркване, въпреки упоритите ми усилия да подредя в логическа връзка разнообразните възможности, които се откриваха и от които хората с увреждания не пропускаха да се възползват.

Джейми няма проблем с влизането във ваната

Простете, но не мога да не се върна към „чудесата“ на уж обикновената жилищна сграда, за която вече споменах. Автоматично отваряща се входна врата, вътрешен двор с красива цветна градина (място за отмора на служителите на кооператива) широки коридори и множество просторни помещения, из които ако нямаш водач,

На гости у Хелена

като нищо би се загубил. Излишно е да споменавам, че всичко е изключително равно и достъпно, без дори милиметрово стъпалце. Посетих разбира се и една от множеството тоалетни в огромния офис. Сега разбрах за какво бленуваше моя позната в София като ми говореше за „кранове“, които повдигали хора с увреждания и ги придвижвали към количка, тоалетна, легло. Какво ли нямаше в тази тоалетна – лифтове, ръкохватки, лостове, подвижна мивка, за всичко бяха помислили хората. И навсякъде автоматично отварящи се врати. Само докосваш леко с ръка бутон, намиращ се на нивото на количката и „Сезам“ се отваря. Очите ми останаха в тези врати. Без да искам се пренесох в софийския си работен офис в моментите на неудобство, благодарности и молби за преодоляване на стъпала и затворени врати.

Казах си – съвсем естествено е да си осигурят нормални и достойни условия на работа. Нали все пак това беше най-големият и преуспяващ кооператив, в който работят много хора на инвалидни колички. Но това не беше всичко. Асансьорите в обществените сгради, магазините и ресторантите също имаха всички необходими „екстри“ за хора с увреждания. През следващите дни посетихме още няколко организации на хора с увреждания. Навсякъде едно и също – автоматично отварящи се врати, просторни и удобни стаи, бюро с автоматична настройка, според индивидуалните нужди на всеки и много работещи хора с увреждания. Хора със самочувствие! Хора свободни и уверени в ценността на собствения си живот, независимо от тежестта на увреждането. Може би, защото средата все по-малко им напомняше за него. Хора, за които висш принцип

бе сами да отстояват правата и интересите си. Тук важеше с пълна сила лозунгът: „Нищо за нас без нас!“ Нещо повече: изпълнителният директор на най-големия кооператив, който е човек с увреждане, но не е на количка, е задължен по официални срещи винаги да бъде придружаван и от човек с инвалидна количка. Тези хора, които свободно излизаха от домовете си, караха личните си приспособени автомобили, можеха да ползват услугите на 260 специализирани микробусчета само в Стокхолм и сами си бяха извоювали всичко това, продължаваха да изискват и да се борят за равнопоставен и достоен живот. Сега на дневен ред бе масовият обществен транспорт, който не е достъпен за хора с инвалидни колички. Като видях „ужасните“ градски автобуси се размечтах да видя подобни и у нас. Возилата си изглеждаха съвсем нормално достъпни – нископодови, с едно стъпало и широки врати. За нас, с богатия ни опит от неравните и стръмни български пейзажи, превземането на подобни коли би изглеждало като детска игра. Спонтанно споделих това с един от шведските ни домакини. Той ме изгледа учудено и се възмути: „Нима за теб това е достъпно? А ако си сама как ще го преодолееш?“. Сنيших се сконфузено. Прав беше. Помислих си с болка какво правим ние. Как живеем? Къде сме? Стана ми обидно и гневно. Как продължавахме да допускаме всичко това? Толкова ли е трудно да видим общия си интерес и да тръгнем в една посока – сдружения, асоциации, съюзи...

Винаги съм мечтала да пътувам. И продължавам да мечтая за емоцията, свързана с очакването, подготовката, движението, непознатото и интересното. Досега в живота си съм имала шанса да лети до три го-

Това не е уред за мъчение, а „кран“ за повдигане от количката

леми европейски града. И всеки път, когато се върна, известно време „боледувам“ по онзи живот и усмихнати добронамерени хора, с които съм общувала. Сега обаче час по-скоро исках да се върна и да ви разкажа. Не за да се уверим за сетен път колко далече сме от тях като съзержаваме живота и постиженията им. Това са си техни победи, имат право да им се радват. А за да ви кажа, че и ние можем да имаме наши си победи, че това е възможно да се случи и на нас и зависи от нас.

Още много мога да разказвам за „чудесата“ на Швеция. И сигурно ще го направя. Някога. Ако е необходимо.

Ваня Пандиева

Ако искате да разберете повече за опита на шведите по отношение на услугата „личен асистент“, а и за световния опит в тази сфера можете да се обадите в Консултантския център към ЦНЖ на телефон 951 51 66. Координаторът на програмата „Личен асистент“ – Ваня Пандиева, ще отговори с удоволствие на вашите въпроси.

ИНТЕГРАЛ

Излезе новият брой на списание „Интеграл“. В този брой ще разберете: как да се преборите с изолацията като се изправите срещу страховете си и защо различието е ценност, а не преграда; защо едно действие струва колкото хиляди думи и как, когато

желанието да направиш нещо полезно е налице, няма невъзможни неща. Пред вас ще бъде снето и още едно табу – „аз и човекът без увреждане“...

ГРАДЪТ НА ЛЕВСКИ – ДОСТЪПЕН ЗА ВСИЧКИ

На 9 май 2002 г. Общински съвет – Карлово, по предложение на кмета на Община Карлово – инж. Желязко Домусчиев, след съответните разисквания по темата, е приело **Наредба за изграждане на общо-достъпна среда в Община Карлово**. Общият брой на общинските съветници е 33, на заседанието са присъствали 20 и предложението е било гласувано абсолютно единодушно, без нито един глас „против“ или „въздържал се“. Това е истински повод за радост – не само защото у нас все още трудно се взимат подобни решения, но и поради факта, че толкова много позитивно мислещи и работещи хора са събрани на едно място и се опитват да осъществят необходимата промяна. Надяваме се това да послужи за пример и на техните колеги от цяла България.

Център за независим живот обявява **конкурс за ново име** на закона, който ще замени **Закона за защита, рехабилитация и социална интеграция на инвалидите**. Ние искаме в неговото наименование акцентът да бъде върху **ХОРАТА**, а не върху инвалидността. Ние искаме той да гарантира **равни права и равен достъп**, а не ЗАЩИТА. Ние искаме наименованието на новия закон да отговаря на европейските ценности и традиции в областта на уврежданията. Очакваме вашите предложения за ново име на закона **до 20.09.2002 г.** на адрес: **гр. София, ул. „Гургулят“ № 2, за Център за независим живот; или на e-mail: cil@bitex.com**

ГОРЕЦА ТЕЛЕФОННА ЛИНИЯ

На телефон (02) 952-49-72 можете да предложите конкретни идеи и предложения за промяната на Закона за защита, рехабилитация и социална интеграция на инвалидите. Със сигурност вашите предложения ще бъдат взети под внимание. **Няма допълнителни телефонни импулси.**

Работното време на горещата телефонна линия е всеки работен ден от **10:00 до 17:00 часа!** Очакваме ви!

Консултантски център към ЦНЖ – София предоставя услуги за независим живот на хора с физически увреждания в трудоспособна възраст от град София. За да ползвате услугите на консултантите ни, заповядайте при нас – бул. Христо Ботев № 36, вход от ул. Солунска, или ни потърсете на телефони 951 51 66 и 952 09 86. Адресът на електронната ни поща е cil-cc@bitex.com.

За ваше улеснение търсете Жени, която бързо ще ви ориентира как да стигнете до това, което ви интересува.

n(o)vib

С финансовата подкрепа на Холандската организация за международно развитие и сътрудничество – Новиб
Financed by the Netherlands Organisation for International Development Cooperation – Novib

Отговорен редактор:
Валентина Воденичарова
Без-отговорни редактори:
Вера Младенова
Дияна-Петя Делчева

Предпечат и печат:
Офис Маркет ЕООД
Тираж 1000.
Разпространява се
безплатно.

Център за независим живот

София 1000, ул. Гургулят № 2
тел./факс: (02) 98 98 857, 98 11 548,
98 05 839, e-mail: cil@bitex.com,
www.cil-bg.org